

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 8 (313) ЛИСТОПАД

2017

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 8 (313) листопад 2017

Частина I

Засновано в лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 5 від 24 листопада 2017 року)

Виходить двічі на місяць

ОСВІТА ТА ІННОВАЦІЇ

23. **Білецький О. А.** Місце педагогічного цілепокладання у системі освіти..... 187
24. **Заредінова Е. Р.** Дефініційний аналіз поняття «освітнє середовище ВНЗ»..... 193
25. **Літвякова Н. В.** Маркетинг у сфері освітніх послуг як управлінський і соціальний процес..... 200
26. **Паславська І. С.** Ризик-менеджмент в Україні: стан дослідження проблеми та перспективи розвитку..... 208
27. **Рижанова А. О.** Медіаосвіта як складова вищої освіти для інноваційного розвитку України..... 215
28. **Старокожко О. М.** Стратегії поліпарадигмальності освітнього простору..... 223
29. **Топольник Я. В.** Сучасні медіаосвітні технології як засіб модернізації вищої школи..... 231
30. **Фіголь Н. А.** Педагогічна культура як фактор розвитку особистості учителя..... 237

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

31. **Архипова С. П., Смеречак Л. І.** Самореалізація людей похилого віку: проблеми та пошуки..... 244
32. **Бриндіков Ю. Л.** Технологія здійснення реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, учасниками бойових дій.. 252
33. **Клімчук В. А.** Дозвілля як сфера соціального виховання дітей та молоді..... 260
34. **Отрощенко Н. Л., Сенецький В. А.** Соціально-психологічний портрет неповнолітнього засудженого..... 267
35. **Поліщук О. А.** Стан трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в Україні..... 277
36. **Сапіга С. В.** Роль дорослих лідерів-скаутів у розвитку особистісного потенціалу підлітків-членів скаутських громадських об'єднань..... 288
37. **Спіріна Т. П., Тимошенко Л. О.** Профілактика вживання алкоголю у підлітковому середовищі..... 295
38. **Тунтуєва С. В.** Супервізія як метод професійної підтримки батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу та прийомних батьків..... 301
39. **Циган Н. В.** Професійний розвиток соціальних працівників системі неперервної освіти..... 308
- Відомості про авторів..... 315**

defines marketing by leading ideas: marketing as a process of management and marketing as a social process in the article. The author presents comparative analysis of the essence of the definition of „marketing”, highlighted the common features of each group of analyzed marketing definitions. The author defined the clear orientation of marketing as a managerial and social process.

Key words: marketing, marketing as a managerial process, marketing as a social process, subjects of marketing, objects of marketing.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Хриков Є. М.

УДК 005:378.091

І. С. Паславська

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В УКРАЇНІ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Забезпечення конкурентоспроможності вищого навчального закладу та ефективного управління неможливе на сучасному етапі без використання технологій ризик-менеджменту.

Ризик-менеджмент як специфічна наука формувався не одне десятиліття, однак до сьогодні не існує чітко сформованих еволюційних концептів розвитку ризик-менеджменту як окремої галузі.

Поняття «ризик» є універсальним, воно охоплює всі сфери життєдіяльності людини. Термін «ризик» можна розглядати і як суспільно-історичну, і як економічну категорію. Необхідно зазначити, що в наукових дослідженнях немає єдиного підходу до визначення поняття ризику, на даний час залишається нерозробленим загально визнане й однозначне тлумачення цього терміну.

Мета даного дослідження полягає в проведенні аналізу наукової та навчально-методичної літератури останніх десятиріч та узагальненні стану дослідження використання технологій ризик-менеджменту у вищих навчальних закладах та підходів до визначення даного терміну.

Поняття ризику застосовується в цілому ряді наук. Дослідження ризику можна зустріти в літературі з економіки, юриспруденції, психології, медицини, і т. д.

Значний внесок у дослідження проблеми управління ризиками зробили такі українські та зарубіжні вчені як А. Альгін, Т. Андерсен, І. Балабанов, В. Вітлінський, В. Гранатуров, В. Глущенко, Дж. Кальман, Г. Клейнер, Н. Макарова, В. Москвін, Б. Райзберг, Т. Райс, Л. Севідж,

М. Фрідмен, П. Шумпетер, О. Устенко, М. Хохлов, В. Черкасов, О. Ястремський.

Незважаючи на практичну та теоретичну цінність на даному етапі розвитку педагогічної науки проблема ризику та ризик-менеджменту розглянута недостатньо, більш детально дана проблема розглядається в економіці, банківській справі, філософії, психології.

У вітчизняній науці та практиці досі не узагальнені підходи та методики використання аспектів ризик-менеджменту в управлінні вищим навчальним закладом.

В результаті проведеного аналізу назв (231 назва) дисертацій, статей, підручників, навчальних посібників, монографій та збірок наукових праць виявлено наступне: 45% проаналізованої літератури присвячено розгляду ризику та ризик-менеджменту як економічної категорії й лише у 30% – ризик та ризик-менеджмент вивчається в сфері освіти та педагогіки, інші 25% літератури присвячено розгляду даних понять у таких сферах як управління проектами, психологія, філософія, право, інноваційна діяльність, менеджмент, спорт, мореплавство та фармакологічна справа.

Даний аналіз підтверджує новизну та недостатню дослідженість таких категорій як «ризик» та «ризик-менеджмент» в педагогіці та освіті.

Ризик-менеджмент сформувався в окрему науку у II половині ХХ століття. Становлення ризик-менеджменту як науки припадає на 1973 рік. Становлення ризик-менеджменту як нової парадигми стратегічного управління в сучасному бізнесі відноситься до середини 90х років ХХ століття. Швидкий розвиток мережі Інтернет, глобалізація, розвиток ринку похідних інструментів, інформаційно-технологічний розвиток кардинально змінили підходи до управління ризиками.

В результаті аналізу наукових доробків вітчизняних науковців, можна простежити наступну тенденцію розвитку ризик-менеджменту в нашій країні.

В Україні вивчення ризиків та ризик-менеджменту починається з 1990х років, здебільшого ці категорії розглядаються в літературі з економіки, фінансів та інвестиційної діяльності. Лише з 1996 року починається вивчення ризиків та ризик-менеджменту у педагогічній діяльності, та сплеск інтересу до цієї проблеми спостерігається у 2013-2016 роках. У цей період ґрунтовними роботами з цієї проблематики є наукові доробки Т. Клочкової та Н. Черненко.

В результаті аналізу значної кількості наукової літератури з проблеми вивчення ризиків, формування та становлення ризик-менеджменту можна зробити висновок, що фундаментальними дослідженнями у даній сфері є роботи А. Старостіної «Ризик-менеджмент: Теорія та практика» (2004 р.), В. Гранатурова «Економічний ризик: сутність, методи вимірювання, шляхи зниження» (1999 р.), «Управління підприємницькими ризиками: питання теорії та практики» (2005 р.), «Ризик підприємницької діяльності. Проблеми

аналізу» (2000 р.), «Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки» (2003 р.), В. Вітлінського «Економічний ризик та методи його вимірювання» (2000 р.), «Аналіз, оцінка і моделювання економічних ризиків» (1996 р.), «Ризик у менеджменті» (1996 р.), «Ризикологія в економіці та підприємстві» (2004 р.), І. Балабанова «Ризик-менеджмент» (1996 р., Росія), А. Альгіна «Ризик і його роль в суспільному житті» (1989 р., Росія), «Новаторство, ініціатива, ризик» (1987 р., Росія).

Нестабільність світової економіки і банкрутство багатьох компаній стимулюють розроблення і впровадження міжнародних, національних та корпоративних стандартів ризик-менеджменту. У деяких країнах Європи та світу вже існують такі стандарти. При цьому в нашій країні відсутні такі нормативні акти. Слід зазначити, що є відмінності у трактуванні основних понять, підходів до визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків та, відповідно, побудови організаційних схем процесу ризик-менеджменту. В Україні для вирішення даної проблеми необхідно прийняти нормативний акт стосовно методології ризик-менеджменту, який допоможе врегулювати спірні питання. У сучасних умовах особлива увага приділяється проблемам формування єдиного підходу до розуміння методології управління ризиками, яке на практиці називається «ризик-менеджмент» (risk-management).

Існують різні визначення необхідної термінології, організаційної структури та процесу управління ризиками. Одним з варіантів вирішення виниклої проблеми світова практика вбачає у необхідності стандартизації в області управління ризиками. У світі існують спеціальні стандарти ризик-менеджменту: ISO 31000:2009 «Ризик-менеджмент. Принципи та настанови» (Risk management. Principles and guidelines), ISO 73:2009 «Ризик-менеджмент. Словник» (Risk management. Vocabulary), ISO/IEC 31010:2009 «Ризик-менеджмент. Методи оцінки ризику» (Risk management. Risk assessment techniques), проект ISO/AWI 31004 «Ризик-менеджмент. Інструкції щодо реалізації ISO 31000» (Risk management. Guidance for the implementation of ISO 31000), COSO «Концептуальні основи управління ризиками організацій» (COSO Enterprise Risk Management або COSO ERM), AS/NZS 4360:2004 «Ризик-менеджмент» (Risk Management), стандарти FERMA, BS 31100:2008 «Ризик-менеджмент. Практичний кодекс» (Risk management. Code of practice), BS 31100:2011 «Ризик-менеджмент. Практичний кодекс та інструкції щодо реалізації BS ISO 31000» (Risk management. Code of practice and guidance for the implementation of BS ISO 31000).

Безсумнівною перевагою цих нормативних документів є те, що вони орієнтують менеджмент організації на те, щоб функція управління ризиком пронизувала всю організаційну структуру підприємства, охоплювала всі підрозділи підприємства, залучаючи їх до сфери управління ризиком, а також недвозначно пов'язують реалізацію функції управління ризиком зі стратегією підприємства в цілому. Якщо говорити

про вітчизняний досвід управління ризиками на підприємствах, то в нашій державі відсутні навіть методологічні підходи до ризик-менеджменту. Існують лише Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схвалені Постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 №361. Але цей документ стосується лише банків. Його не можуть застосовувати підприємства інших сфер діяльності. Практика застосування системи ризик-менеджменту на підприємствах в нашій країні незначна.

Цьому передуює ряд проблем пов'язаних з:

- відсутністю традицій управління ризиками;
- недостатньою підготовкою та кваліфікацією відповідного персоналу;
- слабкою інформованістю суспільства;
- нестачею і недоступністю зрозумілих методичних рекомендацій;
- відсутністю нормативного забезпечення з боку держави.

Вплив цих недоліків можна зменшити шляхом впровадження стандартів ризик-менеджменту в управлінську діяльність суб'єктів господарювання України. Управління ризиками є новим напрямом у дослідженнях системи освіти.

Для створення ефективних інструментів регулювання ризиків на підприємствах України, необхідно проаналізувати структуру основних стандартів, що використовуються у зарубіжній практиці.

Визначення ризику та ризик-менеджменту у стандартах суттєво не відрізняються, та порівнявши структуру стандартів, можна дійти висновку, що австралійсько-новозеландський стандарт має більш практичний характер, а англійський стандарт ширше розкриває теоретичний аспект питання ризику.

Незважаючи на існуючі теоретичні та практичні напрацювання в сфері управління ризиком, його ефективного використанню на українських підприємствах заважає ряд обставин.

По-перше, стандарти, розроблені закордонними організаціями, призначені для застосування, в основному у великих компаніях, досвідчені фахівці яких пройшли відповідну підготовку та володіють сучасними методами ризик-менеджменту.

По-друге, розробники стандартів, у більшості випадків, прямо вказують на те, що ідентифікація ризиків організації, як правило, проводиться незалежними консультантами. Тому вітчизняні підприємства потребують певної адаптації змісту цих документів до їх діяльності. Успішна реалізація проектів потребує наукових розробок щодо вдосконалення методів, прийомів, стандартів управління ризиками, які б спиралися на міжнародний досвід та враховували особливості ситуації в Україні.

Створення власної системи ефективного менеджменту на підприємстві (незалежно від того, велике або мале це підприємство) в

умовах ринкових стосунків, що розвиваються, в Україні можливо лише у напрямі організації ризик-менеджменту. У практичній діяльності українських підприємств останніх років (особливо у фінансових компаній) спостерігається прагнення до організації управління ризиками. В зв'язку з цим дуже важливим є:

по-перше, повний облік зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на характер організації ризик-менеджменту на підприємстві;

по-друге, виділення пріоритету окремих напрямів розвитку ризик-менеджменту для конкретного підприємства (з врахуванням профілю діяльності: фінансове або нефінансове).

Становлення і розвиток ризик-менеджменту на українських підприємствах в значній мірі залежить від наявності відповідних умов по підбору профільних фахівців. На жаль, в даний час в Україні відсутня налагоджена система підготовки і перепідготовки фахівців з управління підприємницькими і фінансовими ризиками. У деяких навчальних закладах робляться спроби по перенавчанню економістів і фінансистів у фінансових інженерів в рамках програм підвищення кваліфікації. Але цього недостатньо: потрібна цілісна програма професійної перепідготовки «ризик-менеджмент на підприємстві», яка дозволила б здійснити цільову підготовку ризик-менеджерів, що відповідають сучасним вимогам ринкової економіки. До певної міри вирішення кадрової проблеми бачиться і в тому, чи передивляються вузи свої учбові плани навчання по економічних спеціальностях з введенням як нових дисциплін (таких, як «Фінансова інженерія», «Управління фінансовими і підприємницькими ризиками», «Ухвалення фінансових рішень в умовах ризику і невизначеності» і ін.), так і з виділенням в рамках існуючих дисциплін спеціальних підрозділів (наприклад, таких як «Аналіз фінансових ризиків» і тому подібне).

У країнах з розвиненим підприємницьким середовищем управління ризиком і економічною безпекою досить поширене. Останніми роками цим активно починають займатися і в Україні. Для українських підприємств управління ризиком через низку обставин набагато актуальніше, ніж для зарубіжних. Вітчизняні бізнес-технології знаходяться лише у стадії формування і переходу до цивілізованих. Українське ділове середовище дуже в'язке й обумовлює набагато більший систематичний ризик, ніж на заході. Це стосується і держави, і виконавської дисципліни, і звичаїв бізнесу, і особливостей менталітету. Управління ризиком – це потужна внутрішня конкурентна перевага, що носить не лише тактичний, але і стратегічний характер. Це те, що роблять не для порятунку, а для забезпечення стійкішого і надійнішого розвитку підприємства.

Обраний Україною курс на інтеграцію у Європейське Співтовариство ставить перед системою вищої освіти значну кількість завдань, основним з яких є збереження конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. У зв'язку з соціально-політичною та економічною нестабільністю вищі навчальні заклади стикаються з чисельними

загрозами та опиняються у непередбачуваних ситуаціях. Таким чином освіта потребує менеджменту, направлено на передбачення та вирішення загроз та ризиків, які можуть постати перед вищим навчальним закладом. Передбачення виникнення проблеми та своєчасне її вирішення може забезпечити розвиток ВНЗ та освіти в цілому.

Вищу освіту можна розглядати як специфічну сферу ринкової економіки, а вищі навчальні заклади – як специфічні освітні корпорації, що надають освітні та супутні послуги. Вказані послуги є одночасно і суспільним, і приватним благом. Суспільним благом є підвищення рівня освіченості населення, освоєння трудовими ресурсами нових технологій. Приватним благом є здобуття знань конкретними індивідами, що підвищує їхню вартість (цінність) на ринку праці [1, с. 84].

Конкурентоспроможність освітньої послуги конкретного вищого навчального закладу можна визначити як рівень її привабливості для споживачів, які здійснюють вибір, спираючись на власний інтерес та систему індивідуальних переваг [2, с. 228].

Конкуренція серед вищих навчальних закладів – цілком нормальне явище, що викликане дією ринкових механізмів [3, с. 209].

Рішенням даної проблеми може стати впровадження менеджменту ризиків у діяльність ВНЗ. Менеджмент ризиків у системі освіти – досить новий напрям у дослідженнях проблем управління ВНЗ в Україні.

Потреба в професіоналізації управлінської діяльності у сфері освіти в останнє десятиріччя стала відчуватися особливо гостро. За кордоном розробка наукових підходів до управління освітнім закладом почалася в 20-х роках, а в нашій країні – в 50-х роках ХХ сторіччя.

Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень свідчить про те, що проблема термінологічного аналізу поняття «ризик-менеджмент» досліджувалась у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як А. Альгін, В. Вітлінський, А. Старостіна, В. Кравченко, М. Дуглас, Е. Тернер, О. Устенко. Сучасна наука досліджує специфіку управління ризиками в певних сферах, зокрема, розвиток стратегічного менеджменту вищої освіти розглянуто в наукових доробках О. Козлової, В. Маслова, В. Панасюка, Є. Хрикова та ін.

Аналіз літератури з теорії управління останнього десятиліття свідчить, що підходи, традиційні для радянської системи вимагають перегляду і відходу від традиційних принципів і поглядів на сутність управління навчальними закладами.

Ризик є однією з основних проблем сучасності – суспільного життя, господарської та економічної діяльності. Не стала виключенням і система освіти. Таким чином, на сьогодні вкрай важливо сформувати систему знань про сутність, основні принципи і функції управління ризиками, форми й методи ризик-менеджменту, узагальнити вітчизняний та світовий досвід його застосування, виробити систему практичних навичок аналізу ризиків в установі в цілому та в різних її підрозділах, усвідомлення та використання на практиці можливостей ризик-

менеджменту для підвищення ефективності діяльності установи. Ризик-менеджмент – порівняно новий напрям у теорії і практиці менеджменту, що впевнено посів своє місце серед сучасних методів управління.

Технологія управління навчальним закладом є послідовним цілеспрямованим процесом, який має циклічний характер і реалізується через конкретні види управлінської діяльності. Ефективність роботи вищого навчального закладу залежить від рішення багатьох задач, значимість і рівень складності яких різні. Якість рішень, оптимальність будь-яких видів витрат, результативність прийнятих рішень дозволяють дати об'єктивну оцінку діяльності вузу, педагогічного колективу, наукової діяльності, якості підготовки студентів. Всі елементи складають комплексність методів керування, що забезпечують охоплення всіх сторін діяльності вищого навчального закладу по досягненню ефективності. Таким чином виникає потреба у змінах у системі управління вищою освітою. Рішенням даної проблеми може стати впровадження менеджменту ризиків у діяльність ВНЗ. Менеджмент ризиків у системі освіти – досить новий напрям у дослідженнях проблем управління ВНЗ в Україні.

Список використаної література

- 1. Заюков І.** Проблеми та перспективи розвитку в Україні професійного навчання кадрів на виробництві / І. Заюков, Н. Коваль // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 80–87.
- 2. Дудко П. М.** Науково-практичні основи формування конкурентних переваг в системі стратегічного управління вищим навчальним закладом / П. М. Дудко // Проблеми науки. – 2013. – № 5. – С. 225–232.
- 3. Гальчинський А. Є.** Основи економічної теорії [підручник] / А. Є. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К.: Вища освіта, 1995. – 471 с.
- 4. Старостіна А. О.** Ризик-менеджмент: Теорія та практика : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К.: Політехніка, 2004. – 200 с.
- 5. Хриков Є. М.** Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.

Паславська І. С. Ризик-менеджмент в Україні: стан дослідження проблеми та перспективи розвитку

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю збереження та підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Впровадження менеджменту ризиків у діяльність ВНЗ досить новий напрям у системі управління ВНЗ в Україні.

Ключові слова: ризик-менеджмент, вищий навчальний заклад, ризик, система управління, освітні послуги.

Паславская И. С. Риск-менеджмент в Украине: состояние исследования проблемы и перспективы развития

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена необходимостью сохранения и повышения конкурентоспособности высших учебных заведений на рынке образовательных услуг. Внедрение менеджмента рисков в деятельность ВУЗов довольно новое направление в системе управления ВУЗами в Украине.

Ключевые слова: риск-менеджмент, высшее учебное заведение, риск, система управления, образовательные услуги.

Paslavska I. Risk-Management in Ukraine: the State of Problem Researches and Perspectives of Development

Actuality of material, stated in the article, is conditioned by the necessity of maintenance and increase of competitiveness of higher educational institutions at the market of educational services. Implementation of risk management in activity of HEI is rather new direction in the system of HEI government in Ukraine

Key words: risk-management, higher educational institution, risk, efficiency, government system, educational services.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Хриков Є. М.

УДК 378.013.3:004.032.6:001.895](477)(045)

А. О. Рижанова

**МЕДІАОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Становлення інформаційної культури світу, з одного боку, стимулює інноваційні тенденції у динаміці розвинутих країн, з іншого боку, саме впровадження інновацій у системі освіти зумовлює прискорений розвиток тих суспільств, що намагаються долучитися до авангардних. Україна обрала саме цей шлях, отже, нововведення вищої освіти, яка продукує інтелектуальну еліту країни, сприятимуть соціокультурному вдосконаленню нашої країни. Медіаосвіта не є у повному сенсі інноваційною частиною освітнього процесу, оскільки цілеспрямовано та систематично впроваджувалася, наприклад, у США ще з 60-их років ХХ сторіччя, проте вона відбиває специфіку саме інформаційного суспільства, де визначальним для соціального розвитку людини стає процес медіасоціалізації, з його кіберскладовою. Використання мультимедійних технологій у вищій освіті спричинить як